

Saamelaiskäräjälain muuttaminen

1. Yleisesti

Utsjoki on Suomen ainoa saamelaisenemmistöinen kunta, saamelaisia on Utsjoen asukkaista noin 70 %. Utsjoki on poikkeuksellisessa asemassa muihin Suomen saamelaiskuntiin nähden, koska saamenkieltä edelleen puhutaan päivittäin ja valtaosa lapsista on saamenkielisessä perusopetuksessa. Tämä antaa erityisen hyvät mahdollisuudet saamelaiskulttuurin säilymiselle ja kehittämiselle. Saamelaiskulttuuriin kuuluviksi katsotaan elinkeinoista poronhoito, kalastus ja metsästys sekä luonnonvaraisten tuotteiden keräily ja käsityöt. Näitä elinkeinoja harjoitetaan yhdistelmäelinkeinona toisinaan myös pienimuotoisen maatalouden ohella. Suuri osa saamelaisista elää luontaiselinkeinoista saamelaisten kotiseutualueella. Perinteisten käsitöiden valmistus ja matkailu tuovat monelle lisäansiota ja joillekin pääasiallisen toimeentulon. Utsjoella eletään paikallisen kulttuurin ehdoilla ja harjoitetaan perinteisiä elinkeinoja siten, että elinkeinot tukevat ja täydentävät toisiaan.

Suomen ainoana saamelaisenemmistöisenä kuntana Utsjoen kunta osaltaan pyrkii aktiivisesti toteuttamaan Suomen perustuslain 17 § 3 momentissa (ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa) tarkoitetun velvoitteen saamelaisten alkuperäiskansakulttuurin harjoittamisedellytysten turvaamisessa.

Utsjoen kuntastrategian mukaan Utsjoki on saamelaisia perinteitä kunnioittava ja rohkeasti tulevaisuuteen suuntaava kunta. Utsjoen kunnan yksi keskeisistä arvoista on elävä saamelaiskulttuuri. Arvo tarkoittaa saamen kielen kuulumista ja saamelaiskulttuurin näkymistä arjessa. Toiminnassa arvo näkyy saamen kielisten ja saamelaiskulttuurilähtöisten palveluiden tietoisena ja aktiivisena kehittämisenä. Kuntastrategian mukaisena arvona on myös luonto kulttuuriympäristönä. Arvo tarkoittaa kuntalaisten luonnon käyttömahdollisuuksien ja saamelaiskulttuurin turvaamista.

Näitä Utsjoen kunnan toimintastrategian keskeisiä tavoitteita ja arvoja on kuitenkin vaikeaa toteuttaa pelkästään Utsjoen kunnan omilla toimilla.

Saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiin kohdistuu tänä päivänä suuria haasteita niin saamelaisten kotiseutualueen maankäytön ja luonnonvarojen erilaisista hyödyntämispaaineista, sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottamisen saamelaisten kieli- ja kulttuuritarpeiden huomioon ottamisen ja saamelaisten koulutuspalveluiden tarpeista johtuen.

Utsjoen kunta katsoo, että se ei yksin pysty vastaamaan tähän haasteeseen. Kunta tarvitsee tässä toiminnassaan avuksi myös valtiovallan sitoutumista ja toimia saamelaiskulttuurin

harjoittamisedellytysten turvaamisessa. Toisaalta Utsjoen kunta katsoo, että Suomen valtionhallinnolla ei useinkaan ole riittävä osaamista (ja ei ehkä tahtoakaan) tässä toiminnassa. Toisaalta valtionhallinnon saamelaiskulttuuriin vaikuttavat päätökset ovat pääsääntöisesti poliittisia päätöksiä, jotka tehdään hyvin pitkälle valtaväestön ehdoilla ja heidän intressiensä mukaisesti. Tällaisissa prosesseissa vähemmistökulttuurin näkemyksiä on erittäin vaikea saada huomioonotetuiksi.

Utsjoen kunta on pitkään tehnyt hedelmällistä yhteistyötä Saamelaiskäräjien kanssa ja saanut siinä työssä asiantuntevaa apua tällä haasteellisella toimikentällä. Tämä yhteistyö käsittää niin maankäyttöön liittyviä kysymyksiä kuin myös sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä sivistyspalvelujen kehittämistä.

Utsjoen kunta katsoo, että Saamelaiskäräjien rooli saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytysten turvaamisessa on jo nyt merkittävä ja se tukee Utsjoen kunnan omia tavoitteita tässä asiassa. Saamelaiskäräjien ja Utsjoen saamelaisenemmistöisen kunnan asema suhteessa valtionhallintoon on kuitenkin vielä heikko, eivätkä kunta ja Saamelaiskäräjät tosiasiallisesti pysty juurikaan vaikuttamaan niihin valtionhallinnon ratkaisuihin, joilla on olennainen merkitys saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytysten turvaamisessa.

2. Saamelaiskäräjälain uudistaminen

Suomen valtion harjoittama saamelaispolitiikka on viime vuosina ollut hyvin epävarma ja Utsjoen kunnan näkökulmasta epäonnistunutta. Esimerkkinä tästä ”saamelais”politiikasta Utsjoen kunta mainitsee saamelaiskäräjälain edellisen uudistamishankkeen, ILO:n alkuperäiskansasopimuksen 169 ratifiointiyhtymiset, metsähallituslain uudistamisen, Tenojoen kalastussopimuksen neuvottelut ja hyväksymisen sekä maakuntauudistuksen.

Tässä valossa nyt vireillä oleva saamelaiskäräjälain uudistamisen kohtalo voidaan nähdä vedenjakajaksi Suomen saamelaispolitiikassa. Tämä kulminoituu erityisesti saamelaiskäräjälain saamelaismääritelmään. Mikäli saamelaiskäräjälaisissa valitaan saamelaisten itsensä kannattama nykyistä suppeampi saamelaismääritelmä, saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytysten ja saamelaisten itsehallinnon kehittämiseksi luodaan hyvät puitteet ja mahdollisuudet.

Mikäli saamelaismääritelmässä päädytään kuitenkin vastoin saamelaisten tahtoa laajempaan saamelaismääritelmään, voidaan toiveet saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytysten turvaamisesta ja saamelaisten itsehallinnon kehittämisestä haudata. Tällainen ratkaisu johtaisi väistämättä saamelaisväestön sulauttamiseen osaksi valtakulttuuria.

3. Saamelaiskäräjälain 9 §

Saamelaiskäräjälain 9 § asettaa tällä hetkellä viranomaisille velvoitteen neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa tietyissä asioissa. Utsjoen kunnan kokemusten mukaan nykyinen neuvottelovelvoite ei ole pystynyt turvaamaan saamelaisten näkemysten huomioonottamisen, saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiä ja näin tukemaan Utsjoen

saamelaisenemmistöisen kunnan pyrkimyksiä. Yhtenä syynä tähän näyttää olevan se, että läheskään kaikki hallintoviranomaiset eivät ole sisäistäneet tämän neuvotteluelvoitteen sisältöä. Usein viranomaiset katsovat neuvotteluelvoitteen tarkoittavan vain saamelaisten kuulemista, mikä ei tietenkään ole riittävää.

Esimerkkejä tällaisista lainsäädäntöhankkeista on useita. Tenojoen kalastussopimuksen kohdalla neuvottelut pyrittiin järjestämään vain nimellisesti ja neuvottelut aloitettiin vasta, kun sopimusta koskevat asialliset päätökset oli jo lyöty lukkoon. Myös oikeuskanslerin virasto on todennut tämän. Aitoja neuvotteluja ei järjestetty myöskään saamelaiskäräjälain edellisen uudistamishankkeen aikana eikä metsähallituslain uudistamisessa. Niissä viranomaiset järjestivät neuvottelut vain muodollisesti ja pelkkänä merkityksettömänä kuulemistilaisuutena, ei neuvotteluina.

Saamelaiskäräjälain 9 § mukaisiin neuvotteluihin ja ylipäätään kaikkiin merkittäviin kuulemisiin liittyy lisäksi räikeä informatiivinen vaje, joka korostuu erityisesti Utsjoen kunnan kohdalla. Neuvotteluihin liittyvä usein laaja materiaali ja lausuntopyynnöt toimitetaan mm. Utsjoen kunnalle säännönmukaisesti vain suomen kielellä. Utsjoen kunnalla on kuitenkin saamen kielilain 16 §:n mukaan velvollisuus käyttää myös saamen kieltä yleistä merkitystä omaavissa asiakirjoissa. Tällaisessa tilanteessa Utsjoen kunnalla on ollut ylivoimaisia haasteita toteuttaa saamen kielilain velvoitteita ja tämä on asettanut kunnan eri kieliryhmät eriarvoiseen asemaan. Jotta saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaiset neuvottelut täyttäisivät kansainvälisen oikeuden, erityisesti YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen, periaatteet, tulisi kaiken neuvottelumateriaalin olla aina myös saamelaisen alkuperäiskansan omalla kielellä. Sama periaate tulisi ulottaa myös muuhun kuulemiseen ja lausuntopyyntöihin.

Utsjoen kunta katsoo, että Saamelaiskäräjien asemaa neuvotteluissa tulee kehittää ja saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaista neuvotteluelvoitetta tulee täsmentää siten, että sen mukaiset neuvottelut muodostuvat aidoiksi neuvotteluiksi ja viranomaisten ja Saamelaiskäräjien väliseksi yhteistoiminnaksi. Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisella neuvottelujärjestelmällä on erittäin tärkeää selvittää kysymyksessä olevan hankkeen tai toiminnan vaikutukset saamelaisten oikeudelle alkuperäiskansana harjoittaa kieltään ja kulttuuriaan, mukaan lukien saamelaisten perinteiset elinkeinot ja niiden modernit harjoittamisen muodot. Utsjoen kunnalla on viime vuosilta erityisen huonoja kokemuksia suurten hankkeiden vaikutusten arvioinnin puutteesta. Tämä on ilmennyt mm. Tenojoen kalastussopimuksen uudistamisen kohdalla, joka on johtanut saamelaisen perinteisen kalastuskulttuurin hiipumiseen Tenojoella ja ajanut Utsjoen kunnan elinkeinoelämän ahdinkoon matkailukalastajien rajun vähenemisen myötä.

Saamelaiskäräjälain 9 §:n neuvottelujärjestelmän kehittäminen on nyt erityisen korostunut maa- ja vesialueiden käyttöön liittyvissä kysymyksissä. Tämä johtuu osaltaan Ruotsin ja Norjan saamelaisalueella tapahtuneen saamelaisten maankäyttöoikeuksien kehittymisestä eri oikeusprosesseissa (Norjassa Selbu- ja Svartskog-tapaukset ja Nessebyn alueen saamelaisten maankäyttöoikeuksien vahvistuminen ns. metsätuomioistuimessa, sekä Ruotsissa tuore hovioikeuden ratkaisu Sirgas-lapinkylän maa-oikeuksista). Toisaalta tämä johtuu yhä suuremmista paineista saamelaisalueen luonnonvaroihin tuulivoima-, runkolinja-,

Jäämerenrata- ja satamahankkeissa. Myös maakuntauudistuksen läpivieminen ja sen toteuttaminen jatkossa huolestuttaa Utsjoen kuntaa, ja asettaa osaltaan suuria odotuksia ja tarpeita saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisten neuvottelujen kehittämiseen.

Utsjoen kunta haluaa lisäksi huomauttaa, että aitojen neuvottelujen toteutuminen edellyttää neuvotteluosapuolten välistä tasapainoa resurssien taholta. Tässä suhteessa Utsjoen kunta pitää tärkeänä, että osana saamelaiskäräjälain 9 §:n neuvottelujärjestelmää varmistetaan Saamelaiskäräjille riittävät henkilö- ja taloudelliset resurssit neuvotteluihin osallistumiseksi.

Utsjoen kunta esittää myös harkittavaksi, että erityisesti Utsjoen aluetta ja sen saamelaiskulttuuria koskevissa asioissa saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisiin neuvotteluihin tulisi osallistaa myös Utsjoen kunta.

Utsjoella 25.1.2018

Ilmari Tapiola
kunnanhallituksen puheenjohtaja

Vuokko Tieva-Niittyvuopio
kunnanjohtaja